

Пламен Нанов¹
Универзитет „Пајсије Хиландарац“
у Пловдиву, Бугарска

Оригинални научни рад
UDK: 342.826:321.74(497.2)
DOI: 10.7251/SOCSR2221043N
COBISS.RS-ID 136049153
Прихваћено: 12.03.2022.

ИЗБОРНИ ПРОЦЕС ЗА ЛОКАЛНЕ ВЛАСТИ У БУГАРСКОЈ: ПОКРОВИТЕЉСКО-КЛИЈЕНТЕЛИСТИЧКИ ОДНОСИ, РОДБИНСКЕ МРЕЖЕ И ИМИТАЦИЈЕ ДЕМОКРАТИЈЕ²

Апстракт

Бугарска је међу земљама дившеј комунистичкој блока, које након његовој распада убрзано покушавају верициално демократиизацију и економску либерализацију, како би се постепено интегрисале у сиркуиуре Европске уније. Међодом партиципацивнот постипрања, овај чланак откирива логикку и специфичностии изборнот процеса у малој општини у Бугарској, а постедно недотипајке у функционисању локалне демократије у свим њеним аспектима: изборне комисије, политички учесници и онашање бирача. Закључци, до којих се долази у чланку, су да на површном нивоу постипаји само имитација демократије, вешто поткојана добро успостављеним мрежама сродничких и партиронско-клијентелистичких зависности. Њихов партиципизам на јавном ресурсу унишпава друштвени оквир и чини процес демократиизације практично недовршеним у бесконачном временском периоду.

Кључне ријечи: изборни процес; средство; клијентелизам; демократија; Бугарска

1 Доцент; Студијски програм примијењене и институционалне социологије; Универзитет „Пајсије Хиландарац“ у Пловдиву; Бугарска; plamen_nanov@abv.bg

2 Рад је преведен, уз допуштење аутора дато 20.03.2022. године преко мејл кореспонденције на академској мрежи Истраживачки круг (Research Gate), од стране Душанке Слијепчевић, МА – виши асистент; Универзитет у Бањалуци, Факултет политичких наука; Студијски програм: Социологија и Примијењена социологија; Ужа научна област: Теоријска социологија

Увод

Не без разлога, термин „бугарски избори“ добија пежоративно значење у контексту бугарске политичке транзиције. Томе доприносе бројни фалсификати избора током година, куповина гласова, присуство „мртвих људи“ на бирачким списковима и блиска умијешаност политичких партија у „обруч компанија“³. Иако су дефинисани као „избори другог реда“⁴, локални избори у Бугарској имају другачији набој, а супротно тенденцијама мањег одзива бирача на изборима истог типа у Западној Европи и САД⁵, од уласка земље у ЕУ 2007. године, њихова активност се повећавала.⁶

Овај чланак је заснован на студији, спроведеној методом партиципативног посматрања изборног процеса, у малој општини у јужној Бугарској. Одржава се у периоду септембар – новембар 2019. године и изражава се учешћем аутора у Општинској изборној комисији (ОИК). Према коришћеном методу, анонимизирају⁷ се: имена кандидата за изборне функције, назив општине и имена осталих насеља. У чланку ће се нагласити главни проблеми у изборном процесу на локалним изборима са фокусом на: изборе за градоначелника; прегледање учесника предизборног конкурса: биографске биљешке, партијску припадност, предизборне поруке, алате за спровођење кампање; њихове резултати, који ће, такође, бити интерпретирани.

У студији је брањена теза да се на први поглед организација изборног процеса и изборна кампања одвијају по демократским процедурама и праксама, али да у суштини постоје значајни дефицити, који нарушавају њихове темеље и утичу на изборне резултате: лоше припремљена изборна администрација, покровитељско-клијентелистички односи,

3 Термин који је председник етничке партије ДПС (Покрет за права и слободе), Ахмед Доган, употребио у вечерњем ток шоу 2005. године, да опише повезаност бугарских политичких партија са компанијама и корпорацијама.

4 Anthony Heath et al., “Between first and second order: A comparison of voting behaviour in European and local elections in Britain”, *European Journal of Political Research* 35, 1999

5 Hester M. van de Bovenkamp and Hans Vollaard, “Strengthening the local representative system: the importance of electoral and non-electoral representation”, *Local Government Studies*, 45(2), 2019; Christopher Warshaw 2019, “Local Elections and Representation in the United States”, *Annual Review of Political Science* 22, 2019

6 Antoniy Todorov, “Politicheski izbori i demokratsia”. In: Kanev, D. and Todorov, A. (eds.) *Kachestvo na demokratsiata v Balgaria* (Sofia: Iztok-Zapad, 2014), p. 192

7 Alexey Pamporov, “Saper vedere: The Observation as a Method of Data Collection in the Sociology”, *Sociological problems*, 2007

породична зависност и вјерску припадност.

Истраживачки интерес за конкретну општину диктирају два међусобно повезана фактора: 1. Од 1999. године, њоме управља члан десничарске странке ЕПП СДС (Савез демократских снага) – страначки симбол бугарске демократије и транзиције, која је до данас постала butik организација са мање од 1% изборне подршке на националном нивоу. У том смислу, дугогодишње изборне побједе СДС-а у општини представљају преседан, који захтијева обавезно објашњење; 2. Истраживана општина је у потпуности рурална, укључујући петнаестак насеља и 10.518 становника.⁸

Структурни сектори локалне привреде су пољопривреда, храна, преграда дрвета, намештај и одјећа.⁹ На крају 2018. године, радно способног становништва у општини је било 50,67%, а незапосленост је износила 6,42%. У погледу старости, удио становника старијих од 64 године је био преко 30%.¹⁰ Подаци о степену образовања су били показали да 6,2% становника има високо образовање, 38,3% има средње образовање, 36,7% има предсредње образовање, 12% има основно образовање, а 6,6% нема никакво образовање.¹¹ Социо-економска структура становништва, са социолошке тачке гледишта, изазива интересовање, јер су политички процеси, који се одвијају унутра, показатељ развоја модернизације и квалитета демократије у овој географској зони ЕУ.

Дизајн и рад Општинске изборне комисије (ОИК)

Према Хантингтону, колапс комунизма и демократска транзиција земаља источне Европе и неких бивших совјетских република су врхунац трећег таласа демократизације.¹² Као дио овог процеса, Бугарска је међу првим пост-комунистичким земљама које су спровеле политичку, административну и финансијску децентрализацију, а од 1991. године грађанима пружа могућност да самостално бирају своје представнике у локалној самоуправи.¹³ Међутим, трансплантација демократских процедура не

8 National Statistic Institute, NSI

9 District Development Strategy 2014-2020

10 Youth Plan 2019

11 NSI, Census 2011

12 Samuel Huntington, *“The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century”* (Norman and London: University of Oklahoma Press, 1991)

13 Garry Bland, “Elections and the Development of Democratic Local Governance”. *RTI International*, 2006; Pawel Swianiewicz, “An Empirical Typology of Local Government Systems in Eastern Europe”, *Local Government Studies*, 40(2), 2014

значи увијек адекватну заступљеност. Избори за локалне власти који су одржани 2019. године показују недостатке бугарске демократије, коју су научници из друштвених наука дефинисали као „дефектну“¹⁴, „ухваћену“¹⁵, „ухапшену“¹⁶, а државну власт као „аутократизујући режим“¹⁷.

Међународни институт за демократију и изборну помоћ (The International Institute for Democracy and Electoral Assistance; Међународна ИДЕА) дефинише органе изборне администрације као „примарног гаранта интегритета и чистоће изборног процеса“¹⁸, док их Тодоров сматра „најважнијим актером на изборима“¹⁹. У Бугарској су њихова конструкција и функције регулисане Изборним закоником, усвојеним 2013. Према његовим ријечима, током локалних избора, ОИК се именује на мандат од четири године. Сваког члана предлаже странка представљена у парламенту или странка која има представнике у Европском парламенту.

Они добијају квоте у зависности од њихове изборне тежине. Укупан број становништва анкетираних општине предодређује да састав ОИК-а чини најмање 11, а највише 13 чланова. Тачан број, као и кадар комисије, требало би да се прецизира на радном састанку свих заинтересованих партија са актуелним начелником општине. Уколико није могуће постићи консензус између странака, ОИК именује Централна изборна комисија (ЦИК). Проучени случај је такав. Ту се дешава први продор у механизам.

ЦИК именује ОИК без прописа или процедуре за одређивање комисије која руководи лицима, већ само на основу имена и образовања предложених лица. У проучаваном случају, локално руководство владајуће партије ГЕРБ (Грађани за европски развој Бугарске) покушало је да лобира за одлуку ЦИК-а, слањем списка имена чланова руководства

14 Atanas Slavov, "Ten Years of European Membership: Defective Democracy, Dependent Institutions", *Sociological problems* 1-2, 2017

15 Antoaneta Dimitrova, "The uncertain road to sustainable democracy: elite coalitions, citizen protests and the prospects of democracy in Central and Eastern Europe", *East European Politics*, 34(3), 2018; Andrey Nonchev, "State Capture of the Post-Socialist State: Challenges to European Integration", *Research Papers of UNWE* 3, 2019

16 Ben Stanley, "Backsliding Away? The Quality of Democracy in Central and Eastern Europe", *Journal of Contemporary European Research*, 15(4), 2019, p. 350

17 Anna Luhrmann et al., "Democracy Facing Global Challenges: V-Dem Annual Democracy Report 2019" (University of Gothenburg: Varieties of Democracy Institute, 2019), p. 11

18 Cited in: Joo-Cheong Tham, "Deliberative Democracy and Electoral Management Bodies: The Case of Australian Electoral Commissions", *Election Law Journal*, 12(4), 2013, p. 386

Antony Todorov, *op. cit.*, p. 151

19 *Ibidem*

комисије који му је одговарао. Резултат је да половина приједлога локалног руководства добија подршку ЦИК-а.

Услов за све чланове комисија је да имају високо образовање, и ако је могуће, да имају дипломирани правници. Састав ОИК-а (13 чланова) покрива услов само у његовом обавезном дијелу. Професионалне области чланова су веома разноврсне: два адвоката; двије медицинске сестре; троје рачуновођа; два пензионисана наставника; социолог; канцеларијски помоћник; инсталатер клима уређаја; инсталатер ЦЦТВ-а („телевизије затвореног круга“ тј. видео надзора). Што се тиче подјеле по полу, осам је жена и пет мушкараца. Укупно седам чланова има искуство у одржавању претходних избора, што је блиско налазу Килестајна, да је чак и у земљама са успостављеним демократијама, као што су САД, Канада, Аустралија и Уједињено Краљевство, сваки други изборни званичник неискусан²⁰. Одлука ЦИК-а ефективно поставља на четири позиције у управном тијелу адвоката, инсталатера видео надзора, канцеларијског помоћника и пензионисаног наставника, од којих двоје немају изборног искуства.

ЕК забрањује члановима ОИК да буду из исте породице, као и члану њихових породица да буду кандидати за изборну функцију. Међутим, Изборни законик не забрањује друге родбинске везе, што у пракси доводи до преседана – секретар ОИК је сестра једног од кандидата за начелника општине, а један заменик председника је нећак кандидата за општинског одборника. Током читавог периода истраживања, ова сродност се ни на који начин није манифестовала у раду појединих чланова, али је, ипак, постојање такве могућности слаба тачка ЕК и у одређеним околностима би представљала разлог за компромитовање изборног процеса.

Рад ОИК-а је у потпуности управљан Изборним закоником и одлукама ЦИК-а. Углавном се састоји од: дневних дежурстава, редовних и ванредних састанака ради разматрања документације за регистрацију кандидата, притужби и сигнала о кршењу Изборног закона и одлучивања о њима, те објављивања резултата избора.

Чланови ОИК-а пролазе кроз добровољну обуку, коју организује ЦИК у трајању од сат времена. Рад ОИК-а подржавају два техничка помоћника и експерт. Они се, такође, именују по нејасним критеријумима, у зависности од тога ко има блиске везе са актуелним градоначелником или председавајућим ОИК-а. Тако, на инсистирање странке која

20 Ed Killesteyn, "Polling Officials: The Strength and Weakness of Democratic Systems", *Election Law Journal*, 14(4), 2015

је Општину водила посљедњих 20 година, два именована техничка помоћника су службеници општинске управе, а стручњак, који је такође неискусан, поставља се на инсистирање председника ОИК-а.

Још једна карактеристика која се манифестује у предмету који се проучава је да, иако су номиноване од стране политичких партија, међу члановима ОИК-а нема јаке партијске припадности. Ове слабе везе са политичким партијама су, такође, присутне у регрутовању и именовању чланова секцијских изборних комисија. Поново, на необавезној основи, поједини чланови ДИК-а пролазе једносатну обуку, коју организује ОИК, што је крајње недовољно за упознавање са изборним законодавством, њиховим функцијама на дан избора, пребројавањем гласова и уписивањем резултата у изборне протоколе.

Ове празнине, у активностима локалних изборних администрација, свједоче о њиховој релативно слабој обучености²¹, о њиховом несавршеном регрутовању, именовању и дјеловању, јер умјесто да буду „кичма театра демократије“²² више стварају неповјерење у односу на цјелокупну организацију изборног процеса. Њихово структурисање, рад и кадровско попуњавање далеко су од идеалног типа Веберове²³ рационалне бирократије, али у проучаваном случају њихове акције немају пресудан утицај на изборни резултат.

Изборно такмичење

Регистрација и профил кандидата

Према Закону о локалној самоуправи и локалној администрацији, начелник општине је извршни орган, то јесте своје функције и поступање руководи одлукама општинског вијећа. Тсонева и Георгиев виде у структури локалне власти системски проблем, јер с једне стране начелника бира становништво да спроводи свој изборни програм, а са друге стране вијеће је то које одлучује да ли ће се то десити, у зависности од његове подршке или недостатка подршке.²⁴ Због овог проблема, начелници се, по преузимању дужности, упуштају у тражење и обезбјеђивање већине која

21 Antony Todorov, *op. cit.*, p. 224

22 Ed Killesteyn, *op. cit.*

23 Max Weber, "Sociologia na gospodstvoto. Sociologia na religiyata", Sofia: UI "Sv. Kliment Ohridski", 1992

24 Antoaneta Tsoneva and Svetoslav Georgiev, "Kmetove na lizing, Sofia: Fondatsia RiskMonitor", 2008, p. 20

им је потребна, не на основу „принципа и програма управљања, већ на танким билансима и задовољавању различитих економских захтјева“²⁵.

Регистрација партија за учешће на изборима и њихових кандидатских листи врши се најкасније 32 дана прије избора и овај процес се посебно наплаћује за све учеснике, укључујући и ОИК. Непотпун комплет докумената, недостатак потписа, лажни потписи, недостатак печата, погрешна имена само су неки од главних проблема, који прате регистрацију, и који погоршавају односе у комисији и изазивају скандале око прихватљивости и законитости таквих докумената.

Величина становништва одређује мандате општинских одборника, који морају бити бирани - за анкетирану општину то је 17 људи. Шест партија и једна локална коалиција регистровале су укупно 81 кандидата за учешће на општинским изборима.

Избори за локалног начелника одржавају се и у осам насеља. На овом такмичењу учествује укупно 26 кандидата. У осталим селима (са мање од 350 становника) начелнике именује општинско вијеће на приједлог начелника општине.

Преседан је једно од насеља са мање од 350 становника. Неколико мјесеци прије доношења начелничког декрета за спровођење избора, актуелни начелник је успио да се „побрине“ да обезбиједи минимално потребан број становништва, тако што је убиједио своју родбину, познанике и групу Рома да промијене своју адресу регистрације. Циљ је, како каже, „да село демократски изабере начелника, а не да га неко постави“. На такмичењу за начелника општине три странке и локална коалиција пријавиле су четири кандидата.

Први кандидат је мушкарац од 42 године, ожењен и са једним дјететом. Дипломирао је право и теологију и ради као стручњак за државну управу. Четврти пут се кандидује за начелника општине. Њега је предложила патриотска партија НФСБ (Национални фронт за спас Бугарске), чији је он начелник општине. Његово политичко искуство се састоји од два мандата општинског одборника из различитих политичких партија. Живи у центру општине и исповиједа источно Православље.

Други кандидат је мушкарац од 39 година, ожењен и са двоје дјеце. Има факултетску диплому из агрономије и развија сопствени посао у области трговине средствима за заштиту биља. Први пут је кандидат за начелника општине кога је предложила десничарска партија ГЕРБ. Кандидат 2 није члан странке ГЕРБ и нема политичког искуства. Од недавно

---

25 *Ibidem*, p. 21

је почео да живи у центру општине, а родом је из насеља ван општине. Он исповиједа источно Православље. Његову кандидатуру подржава и странка Воља (Volya).

Трећи кандидат је мушкарац од 64 године, ожењен и са двоје дјеце. Има средњу стручну спрему и ради као надзорник у земљорадничкој задрузи. По други пут је кандидат за начелника општине, кога је предложила љевичарска БСП (Бугарска социјалистичка партија). Кандидат је предсједник општинске организације странке, која га предлаже. Има два мандата као општински одборник из исте странке. Живи у центру општине и исповиједа источно Православље.

Четврти кандидат је мушкарац од 39 година, ожењен и са двоје дјеце. Има високу стручну спрему из педагошког образовања. У периоду од 2015 до 2019. године обавља функцију начелника општине. Дугогодишњи је члан десничарске странке СДС. На изборима 2019. године, СДС наступа у локалној коалицији са странком БДЦ (Бугарски демократски центар), која нема структуре у општини. Живи у малом селу и исповиједа католичанство.

Као што се може видјети из профила кандидата за начелнике у предметном случају, углавном се ради о младим људима. Друга њихова карактеристика је да је само један од њих четворице више пута мијењао партијску припадност, што није изолован случај ни у ЕУ²⁶, ни ван ње. Међутим, међу кандидатима за општинске одборнике снажно је изражен партијски номадизам.

Предизборна кампања и кришење изборног законика

Изборни законик предвиђа да се предизборна кампања одржи у року од 30 дана и да се прекине дан уочи избора. У истраживаној општини се кампања углавном одвија лијепљењем плаката, дистрибуцијом материјала за кампању, позоришним представама, концертима, организовањем сајмова и састанака са бирачима. Канали преко којих предизборне поруке стижу до грађана су друштвена мрежа Фејсбук, креирање и емитовање видео-снимака на Јутјубу, као и плаћене публикације у регионалним медијима.

---

26 Antonio Costabile and Antonella Coco, Social actors and social ties in multiple modernity: Familism and social change in the South of Italy, *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 4(1), 2017

Ширење свих врста гласина и дезинформација је такође један од начина вођења изборне кампање.²⁷ Иванова чак тврди да ова нестандартна агитација има већи ефекат, као и да се „у свакој општини која не обухвата велики град углавном шушка“²⁸. Ова врста кампање између другог и четвртог кандидата је посебно акутна. Гласине се тичу биографије, породичне или компанијске припадности кандидата, расподјеле јавних набавки и именовања у структурама општинске администрације, као и начелништва у сваком насељу. Арсенал ове врсте 'технике' обухвата међусобне оптужбе за зависност од дроге, алкохола и коцкања кандидата и чланова њихових породица; корупције и тајних веза са олигархијским круговима. Активну улогу у овој кампањи имају брачни партнери и најближа родбина и пријатељи кандидата за начелника, али и запослени у општинској администрацији, бивши начелници општина и општински одборници.

Први кандидат је, у стандардној кампањи, организовао три јавне манифестације, на којима је представио своју кандидатуру за начелника, као и листу општинских одборника и кандидата за начелнике неких од насеља. Његове презентације се више фокусирају на разјашњавање структуре општинске администрације, функција органа локалне самоуправе и потенцијалних могућности за аплицирање за различите оперативне програме ЕУ. Први кандидат је, такође, активно укључен у отварање игралишта у општинском центру, за које се прича да је лично лобирао за његову изградњу својим контактима са вишим ешалонима власти у Бугарској. Други метод који први кандидат користи је кампања од врата до врата.

Кампања другог кандидата је усмјерена на организовање јавних догађаја у већим насељима, уз одржавање три концерта са познатим бугарским умјетницима. Главни нагласци његовог изборног програма су: обнова старе водоводне мреже; завршетак канализационог система; организовање *самосталног* прикупљања и одвожења смећа; модернизација и реконструкција школа, вртића и физкултурних сала; проширење дјелатности медицинских тимова; приоритет локалних приватних компанија у расписивању јавних набавки.

Трећи кандидат се не ослања на широку кампању, већ на индивидуалне и колективне састанке са уским кругом бирача. Одржава два јавна догађаја, од којих једном присуствује председник Партије европских

27 Satendra Kumar, "Uttar Pradesh local elections 2015: money, muscle and manipulation in a village", *Commonwealth & Comparative Politics*, 2019

28 Evgeniya Ivanova, "Local Elections 2003 – ethnic or political vote? Kirkovo Municipality, Kardzhali Area", *Sociological problems 1-2*, 2004, p. 379

социјалиста. Поруке кандидата се углавном односе на поштење, отвореност и посвећеност увођењу бесплатних вртића и јаслица. Друго средство његове кампање је лијепољење плаката, дистрибуција летака и објава на друштвеној мрежи Фејсбук члановима и симпатизерима странке.

Четврти кандидат користи различите канале за ширење изборних порука: постере, летке, брошуре које покривају протекле четири године и програм за наредни мандат. У његовом предизборном арсеналу налазе се и позиви за подршку на Фејсбуку, плаћене медијске објаве, организовани и спонтани сусрети са бирачима, као и одржавање два јавна догађаја – позоришне представе и концерта. Предизборна одређења четвртог кандидата су : смањење незапослености и унапређење запошљавања; оснивање средње школе у општини; изградња система за видео надзор у школама, вртићима и улазно-излазним саобраћајницама у сваком насељу; завршетак канализације и водовода у већим насељима; реконструкција спортских објеката; увођење породичног компостирања, самосталног сакупљања и одлагања смећа; привлачење страних инвестиција; давање приоритета домаћим приватним предузећима у спровођењу тендера за мале јавне набавке.

Кера и Хиса бране тезу да „слободни и поштени избори представљају важан стуб демократије. За поштено политичко такмичење потребна је транспарентност финансирања кампање и уопште новца у политици“.²⁹ Финансијска средства која користе кандидати у анкетираној општини нису транспарентна. У основи, то су донације компанија блиских уздигнутом кандидату, лична средства, а мањи дио долази из странке.

То значи да ће онај ко прикупи више средстава бити боље позициониран у кампањи. Повезивање неких од кандидата са „кругом компанија“ је предуслов за зависност и формирање покровитељско-клијентелистичких ланаца, посебно који напредују након приступања Бугарске ЕУ.³⁰ Разлог за повећано интересовање приватног сектора за локалне изборе и подршку појединих кандидата је, по ријечима бившег председника Врховног административног суда и бившег омбудсмана Бугарске, Константина Пенчева, то што „ако има још шта да се пљачка“, онда је то у општинама.

29 Gentiana Kera and Armanda Hysa, “Influencing votes, winning elections: clientelist practices and private funding of electoral campaigns in Albania”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 2020, p. 13

30 Antoaneta Tsoneva and Svetoslav Georgiev, *op. cit.*; Antoniy Todorov, *op. cit.*;

Штавише, избори ће се одлучивати на основу принципа као што је «понула - потражња»³¹. У дванаестој години пријема Бугарске у ЕУ, овај образац и даље постоји. Занимљиво је, на примјер, да, како би одговорили на поклон који добијају од локалних предузећа, два кандидата у својим предизборним порукама изјављују опредељеност да дају приоритет локалним компанијама у јавним набавкама, што је тактика која је неспојива са принципима неолибералне тржишне привреде и слободне конкуренције.

ОИК је, током предизборне кампање, примила три сигнала о кршењу Изборног законика, изражена у дистрибуцији предизборних материјала на Фејсбуку, на којима је недостајао обавезни натпис „Куповина и продаја гласова је злочин“, уз изостављену бугарску заставу, као и нерегулисано постављање плаката на јавне објекте. Поводом једног од сигнала ОИК је утврдила да није учињен прекршај.

У друга два је потврдио повреду на основу доказа подносиоца, али није сачинио акт, пошто су у вријеме службеног увида повреде отклоњене. Самом уклањању је претходио телефонски позив члана комисије, најчешће из исте политичке квоте, што у пракси представља цурење и компромитује свако даље поступање. Други разлог за недостатак воље за изрицањем новчаних казни су релативно високи износи за бугарске стандарде предвиђени у Изборном законнику, као и преовлађујуће конформистичко мишљење међу члановима ОИК-а да се „у малој општини сви познају и да је боље не покварити односе“. Другим ријечима, де јуре демократске институције су присутне, али де факто њихово демократско функционисање није развијено.³²

Први круї

На дан избора, бирачи имају посебне гласачке листиће за сваки избор: за начелника општине, који се бира по већинском изборном систему; за општинске одборнике, који се бирају по пропорционалном изборном систему са могућношћу престојавања листа преференцијалним гласањем у формули за израчунавање резултата методом Хер-Нимајера; за локалне начелнике (гдје се такви избори одржавају), који се бирају по већинском изборном систему.

Изборни дан карактерисали су тензије и проблеми - одсуство чланова секцијских изборних комисија, нестанак струје у три секције по два

31 Cited in: Antoaneta Tsoneva and Svetoslav Georgiev, *op. cit.*

32 Daniela Pastarmadzhieva and Yliyana Yarkova, "Electoral Behavior and Citizen Participation: A View from the Bulgarian Villages", *Balkanistic Forum* 1, 2020, p. 206

сата и блокада процеса гласања, сигнали кршења Изборног законика. Два сигнала прекршаја односе се на нерегулисану кампању испред бирачких мјеста. Провјером нису утврђени прекршаји, али су, као и у предизборној кампањи, прекршиоци унапријед обавјештени да је увиђај у току.

Слично Штокемеровим налазима о изборним прекршајима у Сјеверној Македонији,³³ у посматраној општини током изборног дана, редовно праћење бирачких мјеста открива и друге проблеме попут окупљања великих група људи испред бирачких мјеста, који се састају и убјеђују пристигле грађане да гласају на одређени начин. Неки од људи у групама обављају и контролне функције – да прате и провјеравају да ли су „њихови људи” гласали, а ако нису да их позову на то, а по потреби и да их превезу на бирачка мјеста. За разлику од етаблираних демократија, као што је Велика Британија, гдје је гужва испред секција прије изузетак,³⁴ ова пракса у Бугарској је постала регуларност и не импресионира ни изборне администрације ни полицијске органе, који чувају изборне просторије.

Током изборног дана примљена су још два сигнала за кршење Изборног законика: за нерегулисано прикупљање личних података из личних карата бирача од стране чланова једног од бирачких мјеста и за упис групе бирача у бирачке спискове, проглашавање адреса на којој у ствари нема стамбене зграде. У оба случаја, ОИК не врши инспекцијски надзор, већ сигнале просљеђује надлежности Комисије за заштиту личних података односно вршиоцу дужности начелника општине.

Изборни законик пружа могућност грађанима да гласају на садашњој адреси уз потврду коју унапријед издаје надлежна матична служба. Ови грађани нису присутни у званичним бирачким списковима и стога су уписани на дан избора. Ово је још једна пракса у бугарском изборном процесу, позната као „изборни туризам“, која практично предодређује многе изборе. Овај парадокс долази до тога да у једном од насеља гласачких листића не буде довољно, јер се испред бирачког мјеста појави скоро 50% више бирача од стварног броја становника који имају право да гласају на сталној адреси. Таква регистрација је присутна у свакој од секција у општини и углавном их унапред организују актуелни председници општина уз учешће општинске управе.

33 Daniel Stockemer, "Gender equality and electoral corruption: some insights from the local elections in Macedonia", *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 2018

34 Toby James and Alistair Clark, "Electoral integrity, voter fraud and voter ID in polling stations: lessons from English local elections", *Policy Studies*, 2019

Пребројавање гласова постаје „истински друштвени процес“³⁵, у којем, према Изборном закону, на бирачком мјесту, поред чланова ДИК-а, могу бити присутни и чланови ОИК-а, заступници и представници политичких партија, посматрачи невладиних организација, сами кандидати, представници медија. Окупљање великог броја људи, с једне стране, даје публицитет изборном процесу, али са друге стране окупљање великог броја људи у секцијама предодређује тензије и скандале, а самим тим и грешке у пребројавању и грешке у извјештавању резултата. Све су се сазнале касније, када су протоколи пријављени ОИК-у. Најчешће грешке су погрешан збир резултата појединачних кандидата, непријављени и изгубљени гласачки листићи, вишеструко брисање и исправке. ОИК има овлашћење да захтијева поновно бројање гласачких листића само када се утврде груби чињенични прекршаји. Таква опција се обично не јавља због жеље већине чланова ОИК-а да што прије окончају рад.

Након пријављивања посљедњег протокола са бирачких мјеста у ОИК, компјутерском обрадом се сумирају резултати. Први круг је завршен са излазношћу од 62,9%. Сумирани подаци са избора за начелника општине показују да први кандидат остварује 12,17%, други кандидат 33,84%, трећи кандидат 12,86%, а четврти кандидат 38,7%. На гласачком листићу је предвиђено и мјесто за протестно гласање, гдје бирачи могу да назначе да не подржавају ниједног од кандидата. Ово право је искористило 2,43% грађана. Укупан број неважећих гласова на овој врсти избора је 4,07%. Са овим резултатима, други кандидат и 4 кандидата су одређени да учествују у другом кругу, који је заказан за недјељу дана касније.

Резултати избора за општинске одборнике показују да је партија НФСБ добила подршку 11,09% бирача и освојила 2 мандата; ГЕРБ је освојио 23,46% и добио 4 мандата; Воља је сакупила гласове 11,53% грађана и добила 2 одборничка мјеста; БСП је освојио 16,63% и добио 3 мандата; Локална коалиција СДС-БДЦ освојила је 36,26% и добила 6 мандата. Преференцијални цензус за преуређење кандидатских листи је 7% од укупног броја бирача странке. Ове преференције практично преуређују листе сваке од партија и коалиције, али у стварности три кандидата успијевају да преуреде листе своје странке како би обезбиједили мјесто у Општинском вијећу. Право да никога не подржи остварује 3,45 одсто бирача, а неважећих листића на овој врсти избора је 24,9 одсто.

35 Achim Goerres and Evelyn Funk, "Who Counts, Counts: An Exploratory Analysis of How Local Authorities Organise the Electoral Count in Germany's Most Populous State", *German Politics*, 2018, p. 6

Једно од природних објашњења високог удјела неважећих гласачких листића је њихов дизајн.³⁶

Сложеност гласачког листића за избор општинских одборника је у томе што поред означавања жељене странке или коалиције, постоји и могућност преференцијалног гласања. Али преференцијално гласање је уведено у Бугарској од 2014. године и није ништа ново за бугарске бираче. Поред тога, неважећи гласови у анкетираној општини за исту врсту избора у 2015. години износили су 20,1%, односно умјесто да је бирач показао навикавање и разумијевање начина на који треба да гласа, примјјећује се инверзна корелација.

Тодоров поставља још једну хипотезу. Он признаје да је на локалним изборима релативно већи број неважећих гласачких листића и сугерише да иза тога стоји мобилизација одређених група становништва, често маргинализованих, за које је већа вјероватноћа да ће погријешити при гласању.³⁷ Иако звучи увјерљиво, дјелимично је тачно. У једном од дијелова општине, гдје гласа етнички хомогено становништво, неважећи гласови су 15,8%, док у дијелу мјешовите изборне јединице, гдје је укључен велики дио ромске популације, достижу 27,2%.

Разлика је очигледна, али проценат у првом дијелу је, такође, довољно висок, посебно када се упореди са неважећим гласовима на локалним изборима у Сјеверној Рајни-Вестфалији, гдје овај проценат варира од 0,35% - 2,7%.³⁸ Аутори ове студије сматрају да уддио неважећих гласова зависи од начина организовања изборног процеса.³⁹ Очигледно је да је у проучаваном случају висок уддио неважећих гласова узрокован низом фактора: сложеност гласачког листића, лошом припремљеношћу и обученошћу изборних комисија, грешкама или манипулацијама у пребројавању гласова, групама за притисак испред бирачких мјеста, ниском политичком културом грађана, слабо образованим друштвеним групама, високим процентом (11%) ромске популације.⁴⁰

Стручне области новоизабраних општинских одборника су: три привредника; три фармера; двоје рачуновођа; двије медицинске сестре; љекар опште праксе; два секретара ГП; надзорник у потрошачкој задрузи; управник пред средње школе; љекар опште праксе, инжењер. Већина

36 Michal Pierzgalski et al. "Ballot Paper Design and Vote Spoiling at Polish Local Elections of 2014: Establishing a Causal Link", *East European Politics and Societies and Cultures*, 2019, p. 22

37 Antoniy Todorov, *op. cit.*, p. 210

38 Achim Goerres and Evelyn Funk, *op. cit.*, p. 9

39 *Ibidem*, p. 16

40 NSI, Cencus 2011

општинских одборника има више од једног мандата, а само троје нема политичког искуства.

На изборима за начелника у пет насеља, начелник је биран у првом кругу, а у остала три заказан је други круг. Грађани који су изабрали да не подрже ниједног од наведених кандидата у насељима крећу се од 0,73% - 4,38%, а неважећи гласови од 0,83% - 5%. Тројица изборних побједника остају на дужности. Једног је предложила странка ГЕРБ, а два СДС, од којих је један са изреченом и извршеном казном условне слободе због премлаћивања фудбалског судије. У друга два насеља, новоизабране начелнике је предложила партија БСП, а немају претходног политичког искуства и потичу из ватрогасне бригаде и војне професије. Међу изабранима у првом кругу нема начелника са високим образовањем.

Дрући круг

У оквиру изборне кампање између два круга нема званичних догађаја. Оба кандидата се најприје ослањају на преговоре са пораженима. Први кандидат званично стоји иза четвртог кандидата, а дио њиховог договора подразумијева да први кандидат добије мјесто замјеника начелника општине у случају побједе четвртог кандидата. Ова предизборна коалиција се ослања на индивидуалне састанке са бирачима, локалним привредницима и притиске на запослене у општинској управи да активирају ближу породицу и пријатеље, као и притисак на одбачене кандидате за локалне начелнике да пруже подршку.

Другог кандидата званично подржава дио структуре БСП, док други дио ове странке позива бираче да гласају по савјести. За другог кандидата стоји и бивши начелник општине, који се, у ствари, противи својој странци. За неке бираче СДС-а то се сматра издајом.

Дио предизборног арсенала су и гласине, овога пута везане за међусобне оптужбе за куповину гласова и нове међусобне нападе на друштвеној мрежи Фејсбук. Није било доказа о куповини гласова, али су полицијске патроле упућене у највеће ромско насеље у општини, 48 сати прије другог круга, као мјера поштовања и превенције.

Дан избора пролази без напетости, типичне за први круг. За цијели дан, ОИК добија само један сигнал за нерегулисану кампању, али као и у случају првог круга, цурење информација предодређује исход инспекције. И поред слабијег интересовања за изборе, у појединим насељима остаје карактеристична концентрација испред бирачких мјеста.

Дан избора завршен је мањом излазношћу у односу на први круг од

55,55%. Изборни штабови политичких партија спровели су паралелно пребројавање према подацима из протокола са бирачких мјеста и на основу тогај око сат времена по завршетку изборног данај звоно са православне цркве најављује побједу католичког кандидата. Званични подаци показују да је за другог кандидата гласало 42,14 одсто, а за четвртог кандидата 56,45 одсто. 1,4 одсто бирача изразило је протестно „не подржававам никога“, а неважећих листића је било 19,74 одсто, односно опет висок удио у поједностављеном гласачком, листићу, који садржи само два имена.

У три насеља, у којима су одржани избори за локалног начелника, два су новоизабрана начелника које је предложио СДС, а трећи, којег је поставио ГЕРБ, остаје на функцији. Новоизабрани начелници су пољопривредник и возач аутобуса. Они, такође, немају високо образовање.

Интерпретација резултата

За Брусаторција, „локалне власти представљају прву и примарну каррику у ланцу управљања на више нивоа који на крају води ка Европској унији“⁴¹. У ствари, правац процеса, у предмету који се проучава, јесте управо супротан и умјесто да се креће ка језгру ЕУ, локалне власти гурају земљу ка Трећем свијету. На шта мислим?

Од 1999. до 2015. године изборе за начелника у анкетираној општини добио је исти кандидат СДС-а у првом кругу, али је владајућа већина увијек коалициона. 2015. године на изборима је поново побиједио СДС, али други кандидат, који је до тог тренутка био у тиму бившег начелника. 2019. поново је освојио други мандат. На основу тога, на републичком нивоу, на прошлим изборима на којима је СДС самостално учествовао 2013. године, добио је 1,37%. Од тада до 2019. године учешће те странке на изборима одвијало се у разним коалицијама и максимални резултат који је са њима постигнут био је 8,88%.

Еванс постулира да су „фер, демократски избори кључни за легитимитет доносилаца одлука у очима јавности“⁴². Упркос бројним празнинама у изборном законодавству, „изборном туризму“, кршењу Изборног законика и лоше припремљеним изборним комисијама, студија је показала да се

41 Gianfranco Brusaporci, “The impact of EU multi-level regionalism strategy on Bulgarian local authorities: qualitative comparative analysis among nine border areas”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 2016, p. 6

42 Matt Evans, “Democracy, Legitimacy and Local Government Electoral Reform”, *Local Government Studies*, 40(1), 2014, p. 44

формално на површини изборни процес одвија по демократским процедурама. Међутим, испод површине, откривају се процеси који су дубоко уплетени у друштвено ткиво и нагризају ионако крхке демократске темеље.

Изборна побједа СДС-а 2019. године у проучаваној општини заслужна је за стриктно успостављену мрежу покривитељско-клијентелистичких односа. Скот их сматра „посебним случајем односа двије особе који укључује пријатељство, у којем појединац са вишег социо-економског статуса (покривитељ) користи сопствени утицај и ресурсе да обезбиди заштиту или бенефиције, или обоје, за људе који су нижег статуса (клијенти), који узвраћају нуђењем подршке и помоћи, укључујући личне услуге или заштиту“, ⁴³односно „покривитељство или клијентелизам је концепт моћи који се рађа из неуравнотеженог односа између патрона у једној странци и клијента на другој страни“.⁴⁴

Заснива се на принципу узајамне користи. Покривитељ добија политичку подршку, а средства која расподјељује могу бити новац, добра, услуге, олакшан приступ социјалним бенефицијама, политичка именовања у структурама управе, заштита од разрјешења, приступ јавним средствима за пословање и јавне набавке.⁴⁵

С тим у вези, стратегија СДС-а се одвија у неколико сценарија. На првом мјесту, ради се о неколико вишечланих породица из којих се предлажу кандидати за градоначелнике и општинске одборнике. Новоизабрани начелник општине потиче из велике (вишечлане) католичке породице из трећег по величини насеља у општини. Слично, из такве породице потиче и његова жена, која је из истог села. Међутим, обоје живе у сусједном малом, такође, католичком селу, одакле је и начелников отац. Да би ојачао ову везу, његов први рођак је уврштен на врх листе општинских одборника.

Кандидат за начелника трећег по величини насеља са хомогеним католичким становништвом је из друге велике породице, а представник

43 James Scott, *Comparative Political Corruption* (New Jersey: Prentice-Hall, 1972), p. 92

44 Robi Kurniawan, “The Pattern of Clientelism in Lampung Local Election”, *MIMBAR*, 34(2), 2018, p. 285

45 Charles Tilly, “Trust and Rule”, *Theory and Society*, 33(1), 2004; Francis Fukuyama, *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution* (New York: Farrar, Straus and Giroud, 2011); Herbert Kitschelt, “Divergent Paths of Postcommunist Democracies”, In: Diamond, L. and Gunther, R. (eds.). *Political Parties and Democracies* (Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2001); Shmuel N. Eisenstadt and Luis Roniger, *Patrons, clients and friends: Interpersonal relations and the structure of trust in society* (Cambridge University Press, 1984)

исте породице налази се на врху листе општинских одборника. У сусједном насељу са претежно католичким становништвом важи иста формула, односно кандидат за локалног начелника долази из вишечлане породице католичке вероисповијести. Два насеља са католичким становништвом дају 31% гласова другом кандидату, док четврти кандидат успијева да тамо сакупи само 14,3% гласова.

Генерално, религија има периферну функцију у јавном животу Бугарске, али то није случај са католичком заједницом, чији број у Бугарској износи 0,85% укупног становништва, а у проучаваној општини је приближно 30% укупног становништва.⁴⁶ „Католицизам заправо сматра породицу вриједношћу по себи и специфичним моделом око којег се организује друштвени живот. Католичка религија продира у друштво, укључујући његове јавне и политичке димензије, кроз своје моделе породичног образовања и социјализације“.⁴⁷

Отуда, чисто примарна мотивација бирача да подрже „рођака“ постаје веома лични и интиман чин. У оквиру ове стратегије укључене су још двије вишечлане породице, али овога пута из круга православних хришћана из општинског центра, који успијевају да предложе једног свог представника међу општинским одборницима. Једина препрека коју ова линија даје јесте покушај етничког супротстављања подизањем кандидатуре младе жене ромског поријекла за начелницу у једном од мањих насеља. Иако је у многим демократијама то уобичајена пракса,⁴⁸ у Бугарској још увијек постоји посебна осјетљивост по овом питању. У конкуренцији са остала три кандидата, успјела је да победи у првом кругу, али ју је у другом кругу консолидација бугарских гласова лишила успјеха.

Сроднички модел политичке партиципације и прилагођавања породичних веза у политичком тијелу карактеристичан је за друштва „ниског повјерења“, попут Грчке и јужне Италије, у којима је породица основа друштвене сарадње, односно гдје су неформалне групе и удружења одсутне између породице и државе⁴⁹ или у друштвима као што је Индија, гдје локалне изборе користе привилеговане касте за стварање држава у сјенци, као средства за контролу локалне и регионалне економије.⁵⁰

46 NSI, Census 2011

47 Antonio Costabile and Antonella Coco, *op. cit.*, p. 92

48 Timothy Krebs, "Local Campaigns and Elections", In: Haider-Markel, D. (ed.). *Oxford Handbook of State and Local Government* (Oxford: Oxford University Press, 2014), p. 246-266

49 Francis Fukuyama, "Political Order and Political Decay" (New York: Farrar, Straus and Giroud, 2014)

50 Satendra Kumar, *op. cit.*, 2019

Очигледно, три деценије од почетка бугарске транзиције, породичне везе и њихово коришћење и даље могу бити „стратешки ресурс за политички и изборни успјех“.⁵¹ Истовремено, резултат показује да су односи с јавношћу у Бугарској на предмодерном нивоу, типичном за западноевропска друштва све до средине 19. вјека, када су традиционалне породичне везе још увијек обликовале политичке партије и локалну политику.⁵²

Други сценарио је бирократско гласање. Под притиском локалних страначких лидера, функционери општинске управе, у вијећницама које воде СДС-ови начелници, те запослени у вртићима и школама, активно воде кампању међу својим породицама, родбином и пријатељима, са главним циљем да задрже посао. Осим тога, неки од послова у администрацији резервисани су и за родбину покровитеља, начелника и одборнике.

Модел, познат и као „партијско покровитељство“, заснива се на „политизацији државне службе“⁵³ и способности политичких партија да расподјељују и контролишу именована у јавном сектору.⁵⁴ Иванова тврди да је то природно, јер већину послова обезбјеђује општина.⁵⁵ Али, наравно, само тамо гдје вертикални покушај модернизације и демократизације није достигао врхунац, односно тамо гдје немамо друштвене претпоставке и основе за стварање слободних, независних и критично мислећих појединаца, за развој грађанског друштва и институционализованих облика истинског политичког учешћа. У таквом контексту и окружењу се одвија локална демократија. Ово предодређује да је већина бирача, прије свега, заинтересована за сопствено благостање⁵⁶, а посебно у малим насељима, у којима су могућности запошљавања ограничене.

Овакав начин самодовољности или сређивања сопствене ситуације постао је норма током читаве бугарске транзиције. Многи Бугари не одржавају друштвене везе изван сопствене породице, рођака или блиског круга пријатеља. Они нису чланови невладиних организација, политичких партија, добровољних удружења итд, или ако јесу, то је у замјену за

51 Antonio Costabile and Antonella Coco, *op. cit.*, p. 78

52 Carola Lipp, “Kinship Networks, Local Government, and Elections in a Town in Southwest Germany, 1800-1850”, *Journal of Family History*, 30(4), 2005, p. 362

53 Guy Peters and Jon Pierre, “Politicization of the Civil Service. Concepts, Causes, Consequences”, In: Peters, G. and Pierre, J. (eds.). *Politicization of the civil service in comparative perspective: The quest for control* (London: Routledge, 2004)

54 Petr Kopecký et al., “Party patronage in contemporary democracies: Results from an expert survey in 22 countries from five regions”, *European Journal of Political Research* 55, 2016

55 Evgeniya Ivanova, *op. cit.*, p. 385

56 Zeynep Uslu et al. “The Factors Affecting Voter Behaviour in Local Elections Kocaeli Sample”, *Turkish Studies*, 12(3), 2017

неки лични интерес. Дакле, овдје налазимо праћење и спровођење прва два корака Масловљеве хијерархије⁵⁷, формирање људског понашања, које се односи прије свега на задовољење физиолошких потреба, као што су храњење, пиће и спавање, а друго на задовољење безбједности, што укључује рад, здравље и сигурност имовине.

„Земље које касне у процесу економског развоја и модернизације, или релативно сиромашнији људи ових земаља дају примат не квалитету живота, самоизражавању, слободи или бољем окружењу већ, у складу са хијерархијом потреба везаних за физиолошке и безбједносне захтјеве, придају већи значај економској добити, условима рада, избјегавању ризика/неизвијесности и постизању материјалног успјеха“.⁵⁸

Стога, у овом гласању не можемо истаћи класично схватање рационалног избора, вођено политичким понашањем усмјереним ка циљу, кроз које рационални грађанин испитује политике и платформе политичких партија, како би процијенио њихову вриједност и на основу тога направио информисан избор.⁵⁹ У овом контексту, нема постматеријалистичких вриједности, нема образоване класе, нема цивилног друштва,⁶⁰ нема невладиних организација из јединог разлога што друштвени развој у проучаваној општини, у овој фази, није достигао зрелост да их омогући.

У друштвима са огромним сиромашним масама и слабо образованим бирачима, најлакши облик изборне мобилизације је пружање индивидуалних бенефиција, као што су послови у јавном сектору, брошуре или политичке услуге.⁶¹ Зато је физиолошки избор сам по себи рационалан избор за клијенте. Не занимају их никаква обећања за далеку будућност, развој било каквих идеја или поштовање одређених политичких принципа. Они живе овдје и сада и за њих је избор оно што им даје извијесну сигурност, неку стабилност, додуше на штету демократије.

На врху мреже сложених зависности је градоначелник СДС-а, 50-годишњи мушкарац са средњом школом, православац источне провинције, који је власник грађевинске фирме за поправке. Његово политичко искуство је шест мандата као општински одборник из СДС-а. Сва именована у општинској управи морају проћи кроз његову санкцију. Његову

57 Abraham Maslow, "A Theory of Human Motivation", *Psychological Review*, 50(4), 1943

58 Zeynep Uslu et al., *op. cit.*, p. 5

59 Betty Dobratz et al. "Power, Politics, and Society: An Introduction to Political Sociology" (London: Routledge, 2016)

60 Kathleen Dowley, "Local Government Transparency in East Central Europe", *Local Government Studies*, 32(5), 2006

61 Francis Fukuyama, *op. cit.*, p. 456

компанију подржавају углавном спровођење малих јавних набавки унутар општине, које се односе на поправку вртића, школа, јавних објеката у општинском власништву, тротоара, паркова и игралишта.

Према члану 20., ставу 4. Закона о јавним набавкама, наручилац може додијелити јавну набавку директно за грађевинске дјелатности процијенене вриједности до 50.000 бугарских лева без тендерског поступка. Често се годинама, велике грађевинске поправке, које прелазе минимум, свјесно исцепају у засебне дјелатности, како би их СДС-ова градоначелничка фирма добила без такмичарског елемента и без публицитета. Према његовим ријечима, у приватном разговору са аутором текста, оно што је толико година градио у општини личи на „структуру сицилијанске мафије“. Ово је трећа линија фокуса овдје, односно мрежа сложених интеракција покривитељ-клијент. У оквиру тога, дио јавних набавки добијају и компаније из дугогодишњих коалиционих партнера БСП-а.

Посљедња, четврта, линија која улази у „локалну изборну машину“ СДС-а је стални рад са маргинализованим групама – Ромима, социјално угроженим и усамљеним пензионерима. Поново се спроводи под руководством СДС предсједника у блиској сарадњи са кључним општинским званичницима, начелником општине и начелницима насеља. То укључује олакшан приступ социјалним бенефицијама, легализацију нелегалне имовине и објеката ромске популације, обезбјеђење превоза инвалидних и усамљених пензионера до јавних установа или болница, постављање социјалних помоћника за оне којима је потребна помоћ. Оно што добијају заузврат је политичка подршка на дан избора.

Варсхав сматра да су на локалним изборима странке од секундарног значаја и да су многи избори технички не-страначки.⁶² Студија практично потврђује валидност ове тврдње показујући да иза странке СДС не стоје принципи, идеје и вриједности карактеристични за десничарске странке, као што не постоји друштвена основа за њихов развој. Сходно томе, странка углавном служи као легално средство, за учешће на локалним изборима, преко којег се остварују лични, економски и каријерни интереси – преузимање мјеста начелника, именовање или задржавање посла у администрацији или коришћење јавних ресурса без правила и без препрека. Закључак је, у складу са општијом изјавом Христова, да су бугарске политичке партије, без изузетка, групе моћи које не испуњавају основни услов да буду политичке организације, односно да представљају

62 Christopher Warshaw, *op. cit.*.

посебан, познати и легитимни групни интерес, који има своје носиоце.⁶³

Закључак

Почетак бугарске демократије након распада СССР-а спроведен је „вертикално“⁶⁴, то јесте уведене су демократске процедуре и механизми који су прилагођени бугарској друштвеној стварности. Овај вертикални покушај демократизације односно европеизације, доводи до разних нупојава и грешака, а анализа изборног процеса локалне самоуправе истиче неке од њих.

На први поглед, изборни процес се одвија по свим демократским процедурама, али испод површтине постоје озбиљни недостаци као што су празнине у Изборном закону, лоше припремљене изборне комисије, „изборни туризам“, висок проценат неважећих гласова, ненамјерних и намјерних грешака у бројању и извјештавању резултата. Овоме треба додати и танку мрежу патрон-клијентелистичких зависности, изграђених око локалног политичког врха владајуће партије, на основу паразитирања на јавним финансијским средствима, и продора породичних и родбинских односа у дубину локалне политике и администрације.

У заједници са високим нивоом маргинализованих, слабо образованих и старијих људи, у којој је приступ пословима ограничен, физиолошки опстанак постаје сам себи циљ за многе бираче. То пролази кроз инструмент покровитељства, које странка СДС већ двије деценије може обезбиједити.

Насупрот тврдњи да „распад демократије данас почиње са кутијом гласачких листића“⁶⁵, чланак показује да овај процес не почиње са кутијом гласачких листића, већ много прије ње. Дакле, у тридесетој години од почетка транзиције, постоји имитација производа демократије⁶⁶, без изгледа у догледној будућности за њену пуноправну инфилтрацију у друштвено ткиво.

63 Ivo Hristov, „Pred pepelishteto na nestanaloto balgarsko obshtestvo“ (Sofia: Zahariy Stoyanov, 2017), p. 67

64 Antoaneta Dimitrova, *op. cit.*, p. 258

65 Steven Levitsky and Daniel Ziblatt, „Kak umirat demokratiite“ (Sofia: Siela, 2018), p. 11

66 Ivan Krastev and Stephen Holmes, „The Light That Failed: Why the West is Losing the Fight for Democracy“ (New York: Pegasus Books, 2019)

Библиографија

- Bland, Garry. “Elections and the Development of Democratic Local Governance”, *RTI International*, pp. 2-30, 2006
- Bovenkamp, Hester M. and Vollaard, Hans. “Strengthening the local representative system: the importance of electoral and non-electoral representation”, *Local Government Studies*, 45(2), pp. 196-218, 2019
- Brusaporci, Gianfranco. “The impact of EU multi-level regionalism strategy on Bulgarian local authorities: qualitative comparative analysis among nine border areas”, *Southeast European and Black Sea Studies*, pp. 1-21, 2016
- Costabile, Antonio and Coco, Antonella. “Social actors and social ties in multiple modernity: Familism and social change in the South of Italy”, *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 4(1), pp. 76-99, 2017
- Dimitrova, Antoaneta. “The uncertain road to sustainable democracy: elite coalitions, citizen protests and the prospects of democracy in Central and Eastern Europe”, *East European Politics*, 34(3), pp. 257-275, 2018
- Dobratz, Betty, Waldner, Lisa and Buzzell, Timothy. “*Power, Politics, and Society: An Introduction to Political Sociology*”. London: Routledge, 2016
- Dowley, Kathleen. “Local Government Transparency in East Central Europe”, *Local Government Studies*, 32(5), pp. 563-583, 2006
- Eisenstadt, Shmuel N. and Roniger, Luis. “*Patrons, clients and friends: Interpersonal relations and the structure of trust in society*”, Cambridge University Press, 1984
- Evans, Matt. “Democracy, Legitimacy and Local Government Electoral Reform”, *Local Government Studies*, 40(1), pp. 41-63, 2014
- Fukuyama, Francis. “*The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution*”, New York: Farrar, Straus and Giroud, 2011
- Fukuyama, Francis. “*Political Order and Political Decay*”, New York: Farrar, Straus and Giroud, 2014
- Goerres, Achim and Funk, Evelyn. “Who Counts, Counts: An Exploratory Analysis of How Local Authorities Organise the Electoral Count in Germany’s Most Populous State”, *German Politics*, pp. 1-19, 2018
- Heath, Anthony, Mclean, Iain, Taylor, Bridget et al. “Between first and second order: A comparison of voting behaviour in European and local elections in Britain”, *European Journal of Political Research* 35, pp. 389-414, 1999
- Hristov, Ivo. “*Pred pepelishteto na nestanaloto balgarsko obshtestvo*”, Sofia: Zahariy Stoyanov, 2017
- Huntington, Samuel. “*The Third Wave: Democratization in the Late*

- Twentieth Century*”, Norman and London: University of Oklahoma Press, 1991
- Ivanova, Evgeniya. “Local Elections 2003 – ethnic or political vote? Kirkovo Municipality, Kardzhali Area”, *Sociological problems* 1-2, 2004
  - James, Toby and Clark, Alistair. “Electoral integrity, voter fraud and voter ID in polling stations: lessons from English local elections”, *Policy Studies*, pp. 1-20, 2019
  - Kera, Gentiana and Hysa, Armanda. “Influencing votes, winning elections: clientelist practices and private funding of electoral campaigns in Albania”, *Southeast European and Black Sea Studies*, pp. 1-17, 2020
  - Killesteyn, Ed. “Polling Officials: The Strength and Weakness of Democratic Systems”, *Election Law Journal*, 14(4), pp. 411-423, 2015
  - Kitschelt, Herbert. (2001). “Divergent Paths of Postcommunist Democracies”, In: Diamond, L. and Gunther, R. (eds.). *Political Parties and Democracies*, pp. 299-323, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2001
  - Kopecky, Petr, Sahling, Jan-Hinrik, Panizza, Francisko et al. “Party patronage in contemporary democracies: Results from an expert survey in 22 countries from five regions”, *European Journal of Political Research* 55, pp. 416–431, 2016
  - Krastev, Ivan and Holmes, Stephen. “*The Light That Failed: Why the West is Losing the Fight for Democracy*”, New York: Pegasus Books, 2019
  - Krebs, Timothy. “Local Campaigns and Elections”, In: Haider-Markel, D. (ed.). *Oxford Handbook of State and Local Government*, pp. 246-266, Oxford: Oxford University Press, 2014
  - Kumar, Satendra. “Uttar Pradesh local elections 2015: money, muscle and manipulation in a village”, *Commonwealth & Comparative Politics*, 2019
  - Kurniawan, Robi. “The Pattern of Clientelism in Lampung Local Election”, *MIMBAR*, 34(2), pp. 283-291, 2018
  - Levitsky, Steven and Ziblatt, Daniel. “*Kak umirat demokrasi*”, Sofia: Siela, 2018
  - Lipp, Carola. “Kinship Networks, Local Government, and Elections in a Town in Southwest Germany, 1800-1850”, *Journal of Family History*, 30(4), pp. 347-365, 2005
  - Luhmann, Anna, Gastaldi, Lisa, Grahn, Sandra, et al. “Democracy Facing Global Challenges: V-Dem Annual Democracy Report 2019”, University of Gothenburg: Varieties of Democracy Institute, 2019
  - Maslow, Abraham. “A Theory of Human Motivation”, *Psychological Review*, 50(4), pp. 370-396, 1943

- Nonchev, Andrey. “State Capture of the Post-Socialist State: Challenges to European Integration”, *Research Papers of UNWE* 3, pp. 203-213, 2019
- Pamporov, Alexey. “Saper vedere: The Observation as a Method of Data Collection in the Sociology”, *Sociological problems*, 3-4, pp. 478-493, 2007
- Pastarmadzhieva, Daniela and Yarkova, Yliyana. “Electoral Behavior and Citizen Participation: A View from the Bulgarian Villages”, *Balkanistic Forum* 1, pp. 200-214, 2020
- Peters, Guy and Pierre, Jon. “Politicization of the Civil Service. Concepts, Causes, Consequences”, In: Peters, G. & Pierre, J. (eds.). *Politicization of the civil service in comparative perspective: The quest for control*, pp. 1-13, London: Routledge, 2004
- Pierzgaliski, Michal, Gorecki, Maciej and Stepien, Pawel. “Ballot Paper Design and Vote Spoiling at Polish Local Elections of 2014: Establishing a Causal Link”, *East European Politics and Societies and Cultures*, XX(X), pp. 1-26, 2019
- Scott, James. “*Comparative Political Corruption*”, New Jersey: Prentice-Hall, 1972
- Slavov, Atanas. “Ten Years of European Membership: Defective Democracy, Dependent Institutions”, *Sociological problems* 1-2, pp. 119-142, 2017
- Stanley, Ben. “Backsliding Away? The Quality of Democracy in Central and Eastern Europe”, *Journal of Contemporary European Research*, 15(4), pp. 343-353, 2019
- Stockemer, Daniel. “Gender equality and electoral corruption: some insights from the local elections in Macedonia”, *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, pp. 1-10, 2018
- Swianiewicz, Pawel. “An Empirical Typology of Local Government Systems in Eastern Europe”, *Local Government Studies*, 40(2), pp. 292-311, 2014
- Tham, Joo-Cheong. “Deliberative Democracy and Electoral Management Bodies: The Case of Australian Electoral Commissions”, *Election Law Journal*, 12(4), pp. 386-400, 2013
- Tilly, Charles. “Trust and Rule”, *Theory and Society*, 33(1), pp. 1-30, 2004
- Todorov, Antoni. “Politicheski izbori i demokratsia”, In: Kanev, D. and Todorov, A. (eds.) *Kachestvo na demokratsiata v Balgaria*, pp. 141-224, Sofia: Iztok-Zapad, 2014
- Tsoneva, Antoaneta and Georgiev, Svetoslav. “*Kmetove na lizing*”, Sofia: Fondatsia RiskMonitor, 2008
- Uslu, Zeynep, Bozkurt, Veysel and Tufekcioglu, Hayati. (2017). “The Factors Affecting Voter Behaviour in Local Elections Kocaeli Sample”, *Turkish Studies*, 12(3), pp. 1-18, 2017

- Warsaw, Christopher. “Local Elections and Representation in the United States”, *Annual Review of Political Science* 22, pp. 461–79, 2019
- Weber, Max. “*Sociologia na gospodstvoto. Sociologia na religiyata*”, Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 1992

Документи:

District Development Strategy 2014-2020. https://pd.government.bg/?page_id=19547; accessed April 10, 2021

Election Code. <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2136112596>; accessed April 10, 2021

National Statistic Institute. Census 2011, <https://www.nsi.bg/census2011/newsbg.php?n=68>; accessed April 7, 2021

Public Procurement Act. <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2136735703>; accessed May 3, 2021

Youth Plan 2019